Indo-Pacific: een leidraad voor versterking van de Nederlandse en EU-samenwerking met partners in Azië

Kern

- *De geopolitieke en geo-economische verhoudingen verschuiven in snel tempo. Het belang van de Indo-Pacific regio neemt toe. Om de Nederlandse en Europese economische en politieke belangen in de belangrijkste groeiregio van de wereld adequaat te behartigen, is een actievere inzet van Nederland en de EU in de Indo-Pacific regio en een eigen Nederlandse en EU-visie op de regio van belang.*
- *Nederland en de EU zijn gebaat bij nauwere samenwerking – zowel bilateraal als in EU-kader – met de landen in de regio, in het bijzonder met gelijkgezinde democratieën en open markteconomieën, die net als Nederland hechten aan effectief multilateralisme en belang hebben bij een goed functionerende internationale rechtsorde.*
- *De samenwerking met deze landen dient primair te zijn gericht op bevordering van onze belangen op het gebied van de internationale rechtsorde, democratie en mensenrechten, duurzame handel, veiligheid en stabiliteit, vrije doorvaart en maritieme veiligheid, klimaatverandering, wereldgezondheidszorg, en armoedebestrijding. De samenwerking zal per land vorm moeten krijgen afhankelijk van de gedeelde belangen en de mate van gelijkgezindheid.*
- *Gezien de grote economische, geostrategische en energiebelangen willen de meeste landen in de regio vermijden dat de Indo-Pacific regio speelbal wordt tussen of in de handen van een van de grootmachten. Deze landen zien zich geconfronteerd met twee concurrerende grootmachten en zoeken naar economische en (veiligheids-)politieke ankers. Hun speelruimte om soevereine keuzes te maken wordt steeds beperkter. Dat vraagt om een strategische benadering die verder gaat dan handel en investeringen maar die vraagt om een fundamentele heroriëntatie van wederzijdse belangen. Het gaat daarbij om het identificeren van wederzijds gedeelde belangen en inzet van een breed en geïntegreerd spectrum aan beleidsinstrumenten om deze landen (en onszelf) bredere strategische opties te geven en soevereine keuzevrijheid te beschermen. Door actiever* outreach *te plegen naar landen in de regio die onze belangen en waarden delen en in gezamenlijkheid op een proactieve manier vorm te helpen geven aan de ontwikkelingen in de Indo-Pacific, kunnen Nederland en Europa een effectievere speler worden in de regio.*
- *Hoewel de Europese rol niet moet worden overschat, moeten we onszelf ook niet kleiner maken dan we zijn: de Europese Unie is de grootste markt ter wereld, met voorts jaarlijks ongeveer 90 miljard USD (ongeveer gelijk aan de totale hoeveelheid FDI-stromen in Europa zelf) een van de grootste investeerders en donoren in de regio. Binnen de EU is Nederland weer een van de grootste investeerders en donoren (top 5). Ons economische gewicht geeft ons de positie om een actieve rol te spelen.*
- *De COVID-19 crisis heeft een aantal lopende trends op geopolitiek gebied versneld. De crisis onderstreept bovendien de noodzaak tot internationale samenwerking om het virus te bestrijden en de negatieve economische gevolgen zoveel mogelijk te mitigeren, juist met de belangrijkste groeiregio in de wereld.*

De groeiende aandacht voor de Indo-Pacific regio en het toenemende gebruik van de term Indo-Pacific als geopolitieke notie, onderkent dat het economische en geopolitieke zwaartepunt van de wereld naar (landen rond) de Indische en Pacific oceanen is verschoven. De Indische Oceaan, waarover twee derde van de olietransporten en een derde van het vrachtverkeer wereldwijd wordt vervoerd, heeft de Atlantische Oceaan vervangen als belangrijkste strategische handelsroute. De belangrijkste vaarroutes liggen in beide oceanen, waaronder de straten van Hormuz en Malakka.

De COVID-19 crisis zal zeker invloed hebben op de landen in de Indo-Pacific en Europa als ook de handelsstromen daartussen. Op het moment van schrijven is nog onduidelijk wat de gevolgen zullen zijn voor de langere termijn. Duidelijk is al wel dat voor vrijwel alle landen in de Indo-Pacific en Europa door het IMF economische recessies zijn voorspeld, waarvan de zwaarte afhankelijk zal zijn van de duur van de crisis. Voor duurzaam economisch herstel na de COVID-crisis is het van belang dat we handen ineenslaan met de landen uit de belangrijkste groeiregio in de wereld.

De Indische en Pacifische Oceanen zijn van cruciaal belang voor Azië, Europa, Noord- en Zuid-Amerika en Afrika. Vanwege de grote economische, geostrategische en energiebelangen, hebben veel landen in Azië en daarbuiten hun eigen Indo-Pacific strategieën geformuleerd. De meest bekende daarvan is wellicht de '*Free and Open Indo-Pacific*' van de VS, maar ook Australië, ASEAN, India, Japan, Zuid-Korea, Frankrijk en sinds kort ook Duitsland hebben eigen strategieën opgesteld. Het Belt and Road Initiative, de Chinese Maritieme Zijderoute, gericht op het opzetten van nieuwe handelsverbanden, investeringen in maritieme infrastructuur en militaire aanwezigheid in beide oceanen, kan worden bezien als de 'Chinese Indo-Pacific strategie'. De EU heeft nog geen eigen Indo-Pacific strategie.

Naar een Europese visie op de Indo-Pacific

Nederland is van mening dat het wenselijk is dat de EU een eigen visie op de Indo-Pacific ontwikkelt, gericht op EU-samenwerking met deze regio op basis van een eigen agenda om onze eigen belangen te beschermen en te bevorderen. Gelijktijdig moet Nederland bezien hoe het zelf kan bijdragen aan versterking van de bilaterale betrekkingen met de landen in de Indo-Pacific.

Nederland en Europa hebben grote economische en (geo)politieke belangen in de Indo-Pacific. Uitdagingen op het gebied van klimaatverandering, internationale veiligheid, cyberveiligheid, maritieme veiligheid, mondiale waardeketens, wereldgezondheid, armoede, migratie, mensenrechten en de internationale rechtsorde kunnen alleen gezamenlijk effectief worden aangepakt. De Indo-Pacific regio speelt een sleutelrol op al deze terreinen als belangrijkste economische groeiregio en geopolitiek centrum. Om die reden hebben ontwikkelingen in deze regio directe consequenties voor onze welvaart en veiligheid. Om onze belangen goed te kunnen behartigen is meer samenwerking met de landen in de Indo-Pacific noodzakelijk.

Er zijn verschillende opvattingen over de precieze geografische afbakening van de Indo-Pacific. Voor Nederland omvat de Indo-Pacific geografisch ten minste de landen rond de Indische en Pacific Oceanen, waaronder de Zuid-Chinese en Oost-Chinese Zeeën. Centraal staan de vaarroutes die Azië, Oceanië, via de Pacific en Indische oceanen met Europa verbinden. Het gebied strekt zich uit van Pakistan tot de eilanden in de Pacific.

De EU, Nederland en de landen in de Indo-Pacific werken al op veel vlakken samen, zowel op het niveau van de EU als bilateraal. Eerste stappen voor verdere intensivering zijn gezet met de EU beleidsdocumenten inzake Veiligheidssamenwerking in en met Azië; EU-China: A Strategic Outlook; EU-India strategisch partnerschap; EU-strategie Connecting Europe and Asia; EU-Japan connectivity

partnership. Maar de scope en uitvoering van deze documenten schiet te kort en de EU inzet moet strategischer in het licht van de geopolitieke ontwikkelingen die door de COVID-19 crisis alleen maar lijken te worden versneld. Dit betekent dat de EU actiever zal moeten worden. Ook op het veiligheidsterrein, zoals de EU ook zelf onderkent in het document over Veiligheidssamenwerking in en met Azië.

Daarbij moet de EU niet terugschrikken van realpolitik en actief haar strategische belangen nastreven, waarbij macht en principes hand in hand kunnen gaan. Een Europese visie op de Indo-Pacific zou hieraan een waardevolle bijdrage leveren.

Economisch zijn Europa en Azië al volop met elkaar verknoopt. Meer dan 35 procent van alle Europese export (jaarlijks ongeveer 1,5 biljoen USD) is gericht op de markten in de Indo-Pacific regio. Maar liefst 90% van de wereldwijde goederenhandel wordt via vaarwegen vervoerd, waarvan een groot deel via de Indische en Pacifische Oceanen. De Straat van Malakka is met 25% van de mondiale scheepvaart de drukst bevaren zeestraat ter wereld. Vier van de Europese top-10 handelspartners bevinden zich in de Indo-Pacific (China, Japan, Zuid-Korea en India) en Azië-Pacific is de tweede grootste afzetmarkt buiten Europa. Directe investeringen tussen Azië en Europa bedragen jaarlijks ongeveer 90 miljard USD over en weer.

Voor Nederland is de Azië-Pacific regio de grootste afzetmarkt buiten Europa. 11 procent van de Nederlandse goederenexport gaat naar deze regio, waarvan het meeste naar China (1,8 procent), gevolgd door Zuid-Korea (0,9 procent), Japan (0,7 procent) en India (0,4 procent). Daarnaast is 22,5 procent van de Nederlandse import afkomstig uit Azië, waarvan het merendeel uit China. Het groeipotentieel van de Azië-Pacific regio is vanwege de bevolkingsomvang en de koopkracht van de jonge middenklasse groot.

Door de COVID-19 crisis is de discussie over strategische afhankelijkheden en de betrouwbaarheid van waardeketens in een stroomversnelling geraakt. Het is belangrijk om gezamenlijk met onze EU-partners en andere gelijkgezinde landen te bezien hoe we eenzijdige strategische afhankelijkheden kunnen verkleinen en waardeketens duurzaam kunnen zekerstellen, onder meer door diversificatie van leveranciers uit de Indo-Pacific regio. Tegelijkertijd heeft handelsnatie Nederland grote belangen bij het openhouden van de internationale handel en wil het blijven profiteren van de groei op de Aziatische markten.

Vanwege de grote economische en handelsbelangen in deze groeiregio van de wereld en het belang om samen met deze snel groeiende regio te werken aan groene en duurzame groei en herstel van de economie, als ook de inrichting van een verantwoorde omgang met digitalisering en kritische technologie, moeten Europa en Nederland inzetten op intensivering van de economische en handelsrelaties met alle landen in de Indo-Pacific regio, inclusief de *Small Island Developing States* (SIDS).

Daarnaast is het in ons *geopolitieke belang* intensiever op te trekken met gelijkgezinde landen als Australië, Japan, Nieuw-Zeeland en Zuid-Korea en landen uit ASEAN die onze visie delen ten aanzien van een open en eerlijk op regels gebaseerd handelssysteem, en een open, vrij en veilig internet waarbij het uitgangspunt is dat het internationaal recht van toepassing is op het digitale domein. Het is van belang om nauwer samen te werken met deze en andere landen in de regio, waaronder India, aan effectief multilateralisme en het versterken van de internationale rechtsorde.

In een wereld waarin waarden van democratie, rechtstaat, mensenrechten, vrijheid, vrijhandel, en een goed functionerende multilaterale wereldorde in toenemende mate onder druk staan, moeten

Nederland en de EU de handen ineenslaan met gelijkgezinde landen in de Indo-Pacific regio en met ASEAN.

Europa en Nederland hebben er belang bij samen met de landen in de Indo-Pacific regio te werken aan het waarborgen van *vrede en veiligheid,* het wegnemen van spanningen op handelsgebied, het bevorderen van ongehinderde doorgang op vaarwegen, maritieme veiligheid, als ook tegengaan van economische en cyberspionage en cyberaanvallen op vitale infrastructuur. Hoewel de Zuid-Chinese Zee of de Indische Oceaan geografisch gezien ver weg lijken, zal ieder conflict in deze regio gevolgen hebben voor de Europese en Nederlandse welvaart en veiligheid. Om die reden zullen Europa en Azië ook op het gebied van politiek en veiligheid meer moeten samenwerken.

Elementen voor een Europese visie op de Indo-Pacific

De ontwikkeling van een strategische Europese visie op de Indo-Pacific, een eigen '*European outlook on the Indo-Pacific*', zou uit moeten gaan van de eigen economische en geopolitieke belangen van de EU in de regio, als ook tegemoetkomen aan de behoeften aan de landen in de regio om het hoofd te bieden in de machtsstrijd tussen twee grootmachten. De EU en de meeste landen in de Indo-Pacific regio hebben namelijk een gedeeld belang om deze regio geen speelbal te laten worden tussen twee grootmachten. Vanwege de geopolitieke ontwikkelingen wordt nadrukkelijker naar de EU gekeken, zoals onder meer blijkt uit de jaarlijkse survey rapport van het in Singapore gevestigde ISEAS instituut, 'The State of Southeast Asia 2020', en is er voor de EU meer ruimte dan voorheen een eigenstandige rol in de regio te spelen. De COVID-19 crisis is een additionele belangrijke reden voor samenwerking: alleen door samen te werken is het virus te verslaan en kunnen de economische gevolgen van de crisis worden verzacht en kan gewerkt worden aan duurzame wederopbouw.

Een Europese visie zou moeten voortbouwen op reeds bestaande initiatieven en EU beleidsinzet in de regio zoals vastgelegd in de eerder genoemde EU-strategieën en documenten, de rol van de EU als belangrijke donor voor de SDG's, de bestaande en nog in onderhandeling zijnde EU-vrijhandelsakkoorden met landen in de regio; het EU–ASEAN Programme of Action en het voorgenomen EU-ASEAN Strategisch Partnerschap. Daarnaast is het van belang om in outreach naar de regio in kaart te brengen waar er vanuit deze landen behoefte is voor (geopolitiek) strategische ondersteuning van de EU.

De visie zou voorts de volgende elementen kunnen bevatten:

Veiligheid en stabiliteit. De strategische competitie tussen de grootmachten, aanvankelijk gericht op economische en technologische gebieden, breidt zich meer uit naar het veiligheidspolitieke domein. Deze ontwikkelingen zijn het meest zichtbaar in de Oost- en Zuid-Chinese Zeeën en in landen met een strategische ligging, waar verschillende claims en investeringen reden geven tot zorg. De militaire aanwezigheid en oefeningen vergroten deze spanningen verder. Militaire inzet is veelal complementair aan civiele inzet in het veiligheidspolitieke domein, waarbij – m.n. China de gehele breedte van het overheidsinstrumentarium op een hybride manier inzet om zijn strategische doelen te bereiken. Economische, politieke, militaire, cyber-, veiligheids- en inlichtingenactiviteiten zijn in het gecentraliseerde Chinese systeem met elkaar verweven en kunnen niet volledig los van elkaar worden gezien. Indicaties wijzen erop dat deze ontwikkelingen als gevolg van COVID-19 in een stroomversnelling komen.

Naast de competitie tussen de grootmachten, zijn er al langer bestaande regionale rivaliteiten die gevolgen hebben voor regionale stabiliteit. Het gaat daarbij om nucleaire spanningen op het Koreaanse schiereiland; spanningen rond de Kashmir regio en spanningen in het grensgebied tussen

China en India. Onduidelijk is nog in hoeverre de COVID-19 crisis en de economische crisis die zal volgen invloed zal hebben op deze rivaliteiten.

Naast deze statelijke rivaliteiten, blijven extremisme en terrorisme bron van instabiliteit in veel landen in de regio. Van belang is deze ontwikkelingen, waaronder rond de Rohingya's in Myanmar en Bangladesh en de situatie in Mindanao in de Filipijnen, te blijven monitoren.

- Gezien grote economische, politieke en geopolitieke belangen in regio moet de EU inzetten op de-escalatie, inclusie en bescherming van de *commons*.
- Vermeden moet worden dat de regio speelbal wordt tussen de grootmachten; de EU speelt op landenniveau een rol om de machtsbalans te (helpen) bewaren en - waar nodig- tegenwicht te bieden aan strategische economische en militaire invloed van een of meerdere grootmachten.
- Uitgangspunt is bescherming en bevordering van de internationale rechtsorde (zie ook onder).

- De EU moet samenwerking zoeken met landen in de regio om vrije doorvaart en maritieme veiligheid te garanderen. Dit dient allereerst te geschieden door naleving van UNCLOS en vreedzame geschillenbeslechting via de bevoegde mechanismen. Ook voorzetting van deelname aan het samenwerkingsverband ReCAAP kan hieraan bijdragen.
- In dat kader moet de EU zich vaker en sterker uitspreken over ontwikkelingen in de Zuid-Chinese Zee die in strijd zijn met de *United Nations Convention on the Law of the Sea* (UNCLOS).
- De EU zou als onafhankelijke waarnemer of adviseur deel kunnen nemen aan de onderhandelingen tussen China en ASEAN over de Code of Conduct over de Zuid-Chinese Zee. De EU kan ook een ondersteunende rol spelen bij de uitvoering van de gedragscode.

- Gelijktijdig dient de EU haar inzet op veiligheid in Azië te vergroten. Daarbij moeten eventuele mogelijkheden binnen het defensie-/ veiligheidsdomein worden onderzocht.
- Gezien de militarisering en de aanwezigheid van zeven staten met kernwapens (China, VS, Rusland, India, Pakistan, Frankrijk en VK), plus de Noord-Korea dat zijn nucleaire ambities, moet de EU actief met landen in de regio samenwerken binnen het raamwerk voor de bevordering van non-proliferatie, ontwapening en exportcontroles zoals het Non-Proliferatie Verdrag (NPV), het Missile Technology Control Regime (MTCR) en de Hague Code of Conduct (HCoC). Inzet moet zijn gericht op bevordering van transparantie, vertrouwenwekkende maatregelen en verifieerbare afspraken, ook op het gebied van *outer space*.
- EU moet ook samenwerking zoeken met landen in de regio voor verdere universalisatie en een effectieve implementatie van andere Verdragen op het gebied van wapenbeheersing, vrede en veiligheid, waaronder het Comprenhensive Test Ban Treaty (CTBT); onderhandeling van een Fissile Material Cut-off Treaty (FMCT), maar ook conventionele verdragen als de Arms Trade Treaty (ATT); de Convention on Cluster Munitions; het Ottawa Verdrag over landmijnen; en het Programme of Action inzake Small Arms and Light Weapons (SALW).
- China is momenteel de enige kernmacht die in rap tempo zijn nucleaire arsenaal verder opbouwt. Over de precieze inhoud daarvan is bovendien bijzonder weinig bekend – niet duidelijk wat dit voor ontwikkelingen in de regio en daarbuiten zal gaan betekenen. China moet in dit kader worden aangesproken op zijn mondiale en regionale verantwoordelijkheid. De inspanningen van de VS om te komen tot een trilateraal wapenbeheersingsverdrag waaraan naast Rusland ook China deelneemt dient ook binnen de EU meer steun te krijgen.
- EU moet met kennis, projecten en capaciteitsopbouw blijven bijdragen aan bestrijding van extremisme en terrorisme in de regio.

Samenwerking met partners in de Indo-Pacific regio. De EU moet nauwere samenwerking zoeken met landen in de regio die de zorgen van de EU en Nederland delen over behoud van een open economie, effectief multilateralisme en het overeind houden van de internationale rechtsorde.

In een wereld waarin waarden van democratie, rechtsstaat, mensenrechten, vrijheid, vrijhandel en een goed functionerende multilaterale wereldorde steeds meer onder druk komen te staan is het van belang nauwer op te trekken met democratische, gelijkgezinde landen om gezamenlijke belangen te verdedigen en te bevorderen.

- De EU moet democratische waarden en normen bevorderen en de dialoog hierover blijven aangaan met alle landen in de regio. Daarbij kan de EU gezamenlijk optrekken met gelijkgezinde partners en gebruikmakend van de al bestaande (strategische) partnerschappen met Australië, Japan, Nieuw-Zeeland, Zuid-Korea en India en het hopelijk binnenkort in werking tredende Strategische Partnerschap met de ASEAN.
- De EU moet samen met gelijkgezinde landen in de regio een beter narratief ontwikkelen en strategischer gebruik maken van de investeringen en ander op 'connectiviteit' gerichte activiteiten. De EU-connectiviteitsstrategie kan daarin een centrale rol spelen.
- De Asia – Europe Meeting (ASEM) kan als overlegplatform worden gebruikt om actuele en strategische ontwikkelingen te bespreken.
- De EU kan de Asia – Europe Foundation (ASEF) financieel steunen voor de bevordering van uitwisselingen en samenwerking tussen Europa en Azië op het gebied van journalistiek, mensenrechten en kunst.
- De EU moet aansluiting zoeken bij de NAVO partnerschappen in de regio. NAVO heeft, gelijktijdig met het NAVO-werkprogramma op China en de aanpak van COVID-19, de banden met NAVO-partners in de Indo-Pacific (Australië, Nieuw-Zeeland, Zuid-Korea, Japan) aangehaald ('Partners Around the Globe'). De band met Australië (tevens een Enhanced Opportunities Partner) is het hechtst.
- De EU moet actief (blijven) inzetten op een mensenrechtendialoog met de regeringen in de Indo-Pacific landen waarbij open en kritisch de mensenrechtensituatie kan worden besproken.

Duurzame handel en economie. De economische en handelsbelangen tussen Europa en Azië zijn groot. Europa is voor veel landen in Azië een van de grootste, zo niet de grootste handelspartner. Ook de investeringen over en weer zijn fors. De geopolitieke competitie en mogelijke technologische en economische ontkoppeling kan grote gevolgen hebben voor veel landen in Azië als voor Europa.

- Door de COVID-19 crisis is de discussie over strategische afhankelijkheden en de betrouwbaarheid van waardeketens in een stroomversnelling geraakt. Met de EU en gelijkgezinde landen in de regio moet worden bezien hoe we eenzijdige strategische afhankelijkheden kunnen verkleinen en waardeketens duurzaam kunnen zekerstellen, met speciale aandacht voor kritische technologieën en grondstoffen. De EU moet zijn economische *leverage* beter en strategischer aanwenden om (geo)politieke doelen te halen, en daarvoor het geïntegreerde en brede EU-beleidsinstrumentarium inzetten. Daarbij moet meer nadruk worden gelegd op reciprociteit.
- Voortzetting van onderhandeling van vrijhandelsakkoorden (FTA) met landen in de regio. Inzet op:
    - Positieve afronding van onderhandelingen van de akkoorden met Australië en Nieuw-Zeeland, met als breder doel standaarden te zetten voor een moderne en open handelspolitiek;
    - Gezien het belang van ASEAN voortgang boeken in de onderhandelingen met de ASEAN-landen. In 2019 is met Singapore het eerste akkoord gesloten. In 2020 is het

vrijhandelsakkoord met Vietnam van kracht geworden. Nu inzet op voorgang boeken met Indonesië. Nederland zou hervatting van onderhandelingen met Maleisië ook steunen.
    - Herstart van onderhandelingen van een omvattend en ambitieus handelsakkoord met India.
- De mondiale energietransitie is behalve een grote uitdaging ook een kans voor toekomstig verdienvermogen. De samenwerking tussen de EU en de Indo-Pacific regio op het gebied van duurzame groene groei en innovatie zou versterkt moeten worden ten behoeve van zowel de mondiale klimaatambitie als ook stimulering van duurzame handel en de economie.

Effectief multilateralisme en internationale rechtsorde. Juist in tijden van toenemende spanningen is het van belang om multilaterale samenwerking en het internationale rechtssysteem, dat cruciaal is voor handhaving van vrede en veiligheid, te versterken. Alleen door multilateraal overleg op basis van een op regels gebaseerde orde kunnen oplossingen worden gevonden die rekening houden met de belangen van alle staten. Multilaterale samenwerking is ook de enige manier waarop wereldwijde uitdagingen als klimaat, armoedebestrijding, migratie of pandemieën kunnen worden aangepakt.

- De EU moet regionale instituties en regionale (veiligheids)samenwerking versterken door brede samenwerking en capaciteitsopbouw.
- De EU moet inzet en stemgedrag in VN, WB en andere grote verbanden niet alleen EU intern, maar ook beter met gelijkgezinde landen afstemmen. Daarbij kan de EU strategischer en systematischer gebruik maken van zijn economische invloed om ook haar politieke belangen beter te behartigen.
- De EU kan bezien hoe het multilateraal beter kan samenwerken met de SIDS. De EU is via de EIB een grote investeerder in de Pacific.

Duurzame connectiviteit. In de Indo-Pacific regio zijn vele initiatieven gericht op connectiviteit. Naast het Chinese BRI, hebben ook Japan, India, Zuid-Korea en ASEAN hun eigen connectiviteit strategieën. De EU lanceerde in 2018 de *Strategy Connecting Europe and Asia* en wil zich hiermee onderscheiden als een partner voor duurzame ontwikkeling op het gebied van transport, digitale infrastructuur, energie en *people-to-people* contacten. In september 2019 sloten de EU en Japan een Connectivity Partnership, met nadruk op duurzaamheid, gemeenschappelijke normen en waarden, hoogwaardige infrastructuur en het garanderen van een mondiale "*level playing field*", vooral in Azië en de Indische en Pacific regio.

- De EU moet kwaliteit en (fiscale, sociale en ecologische) duurzaamheid in brede zin propageren als onderdeel van alle connectiviteitsstrategieën.
- In navolging van het partnerschap met Japan, moet de EU ook strategische connectiviteitspartnerschappen met ASEAN en India afsluiten. India heeft reeds aangegeven bij de eerstvolgende EU-India Top connectiviteit op te willen nemen in de agenda en afspraken te willen maken over verdere samenwerking over connectiviteit binnen India, maar ook in de directe regio van het Indiase subcontinent en in derde landen - in het bijzonder Oost-Afrika. ASEAN heeft verzocht om een partnerschap met de EU op basis van een regionaal connectiviteit *Master Plan*, waarbij ook klimaattransitie aan de orde zal komen.
- De EU zal ook het aanbod van de VS en partners om deel uit te maken van het *Blue Dot Network* verder kunnen verkennen omdat een groot deel van de inspanningen van de VS, Japan, Australië, Canada e.a. in de Indo-Pacific regio liggen.

Wereldwijde uitdagingen: klimaat en SDG's. De landen in de Indo-Pacific regio zijn samen goed voor een derde van de mondiale uitstoot van broeikasgassen. Hoewel de meeste landen in de regio het

belang zien van een transitie naar schone energie, zijn in de praktijk veel van de economieën nog afhankelijk van (goedkope) kolengestookte energiecentrales. De Indo-Pacific is de regio met de grootste economische groei en hoge mate van infrastructuur investeringen, waarmee de basis wordt gelegd voor het energieverbruik en energiemix voor de komende 30 jaar. Zonder een versnelde transitie naar schone en duurzame energie in de Indo-Pacific is het behalen van de internationaal afgesproken klimaatdoelstellingen onmogelijk.

Naast het feit dat de Indo-Pacific landen een belangrijke bijdrage leveren aan klimaatverandering, bevinden zich in deze regio ook een aantal van de meest kwetsbare landen die nu al de gevolgen van klimaatverandering ondervinden. Het gaat hier niet alleen om kleine eilandstaten die onder water dreigen te verdwijnen maar ook landen die de impact voelen op het gebied van landbouw, kwetsbare bevolkingsgroepen en dichtbevolkte urbane gebieden. Als landen in deze regio niet goed voorbereid zijn op de impact van klimaatverandering kan dit een destabiliserende werking hebben op economieën, handel en sociale cohesie.

Klimaatactie wordt steeds meer een noodzakelijke voorwaarde voor economische groei. In de Indo-Pacific landen valt daarom grote winst te behalen als groen herstel zowel door overheden als door de private sector serieus genomen wordt. De *Global Commission on Adaptation* rekende uit dat elke dollar die in ontwikkelingslanden tot 2030 wordt geïnvesteerd in klimaat-slimme infrastructuur tot vier keer wordt terugverdiend; oplopend tot netto 4,2 biljoen dollar.

Een aantal landen in de regio is sterk voorstander van ambitieus klimaatbeleid. Deze landen zijn ook actief in regionale en internationale fora op het gebied van klimaat. Nederland en de EU kunnen nauwer samenwerken met deze landen om de ambitie op het gebied van klimaat hoog te houden. Verder zou de EU in moeten zetten op een versterkte export van duurzame en groene energieoplossingen om de klimaattransitie te bevorderen in de regio. Op veel gebieden vindt al samenwerking plaats.

- De EU moet samenwerking op het gebied van klimaat en SDG's verder verdiepen en uitbreiden waar mogelijk, waaronder met de SIDS.
- De EU moet inzetten op versterken van groene handelsstromen om zo de klimaattransitie in de regio te bevorderen.
- De EU moet inzetten op samenwerking op het gebied van klimaatadaptatie en in internationale fora om ambitieus klimaatbeleid te bevorderen.

Nederland en de Indo-Pacific

Onder de paraplu van een Europese visie op de Indo-Pacific, zal Nederland ook bilateraal zijn inzet op samenwerking met de democratische gelijkgezinde partners versterken. Meer concreet zal Nederland inzetten op:

<u>Veiligheid en stabiliteit</u>.

- Nederland onderschrijft het belang van EU inzet op veiligheidsgebied in Azië.
- Samen met gelijkgezinde landen in de EU, NAVO en de Azië-Pacific regio zal Nederland vrije doorvaart en maritieme veiligheid bevorderen door in te zetten op capaciteitsopbouw op het gebied van internationaal zeerecht. In dat kader moeten eventuele mogelijkheden binnen het defensie- of veiligheidsdomein worden onderzocht.
- Nederland zal in EU-kader of in kleiner coalitieverband met Duitsland, Frankrijk en bij voorkeur een aantal andere *like-minded* landen zich actiever uitspreken over (schendingen van) internationaal recht, waaronder met betrekking tot UNCLOS en de Zuid-Chinese Zee.

- Nederland zal vaker op geëigend niveau deelnemen aan relevante strategische bijeenkomsten in de regio, waaronder de jaarlijkse Shangri-la (Singapore) en Rasina (India) dialogen.
- In het kader van de toegenomen dreiging vanuit statelijke actoren in het digitale domein en gezien het feit dat er onvoldoende overeenstemming bestaat over internationale normen en waarden die gelden in het digitale domein, zal Nederland samenwerking en dialoog op het gebied van cyber, met een nadruk op cyberveiligheid, met gelijkgezinde landen in de regio versterken.
- Nederland zal samenwerking met de regio in het tegengaan van hybride dreigingen versterken, zowel bilateraal als binnen internationale samenwerkingsverbanden (zoals bv het Countering Foreign Interference initiatief).
- Nederland zal een bijdrage leveren aan non-proliferatie en ontwapeningsinspanningen via samenwerking met gelijkgezinde partners binnen het Non-Proliferatie Verdrag, waaronder het NPDI, en via PSI en de exportcontroleregimes.
- Nederland steunt de NAVO-samenwerking met partners Australië, Nieuw-Zeeland, Zuid-Korea en Japan in de Indo-Pacific ('Partners Around the Globe'). Deze Indo-Pacific partners zijn voor de NAVO belangrijke operationele partners en leverden Australië, Nieuw-Zeeland en Zuid-Korea troepen voor NAVO-missies. Japan ondersteunde een aantal stabilisatie projecten in Afghanistan.

<u>Raamwerk voor samenwerking met democratische, gelijkgezinde partners in Azië</u>.

- Nederland zal de partnerschappen met o.a. Australië, India, Indonesië, Japan, Zuid-Korea, Nieuw-Zeeland, Singapore, Maleisië en Vietnam intensiveren via praktische samenwerking op dossiers met gezamenlijke belangen en jaarlijkse consultaties.
- Nederland zal toetreden tot het *Treaty of Amity and Cooperation* in Zuidoost-Azië om zijn commitment aan meer samenwerking met ASEAN te onderstrepen.
- Nederland zal als lid van de Mensenrechtenraad zoveel mogelijk gezamenlijk optrekken met gelijkgezinde landen uit de Indo-Pacific regio.
- Nederland zal blijven deelnemen aan ASEM en jaarlijks financieel blijven bijdragen aan de ASEF samenwerking.
- Nederland zal in blijven zetten op het voeren van een open en kritische dialoog met regeringen in de Indo-Pacific over de mensenrechtensituatie in de betreffende landen en op het versterken van het maatschappelijk middenveld in de betreffende landen.

<u>Duurzame handel en economie</u>.

- Nederland zet via de EU in op vermindering van eenzijdige strategische afhankelijkheden en versterking van betrouwbaarheid van waardeketens door mogelijkheden voor diversificatie van toeleveranciers te onderzoeken binnen het Indo-Pacific gebied.
- Nederland zet in op duurzame handel en investeringen in landen in de Indo-Pacific, in het bijzonder in op economische prioriteitslanden (China, Zuid-Korea, India, Australië, Japan, ASEAN-5) in de regio.
- Nederland zal actief de (afronding van) onderhandelingen over onder de EU inzet genoemde vrijhandelsakkoorden steunen.

<u>Effectief multilateralisme en internationale rechtsorde</u>.

- Nederland zal als deelnemer aan de door Duitsland en Frankrijk opgerichte 'Alliantie voor multilateralisme' optrekken met gelijkgezinde landen in de Indo-Pacific regio gericht op bevordering van effectief multilateralisme en de internationale rechtsorde.

- In het kader van de gezamenlijk door het postennet Azië vastgestelde prioriteiten op de bevordering van de internationale rechtsorde, wordt ingezet op (publieksdiplomatie) activiteiten rond zeerecht, cyber, handelsrecht en klimaat.
- Samen met het Permanente Hof van Arbitrage en Australië zal Nederland in Singapore een op capaciteitsopbouw gericht seminar organiseren voor experts uit de ASEAN-landen die betrokken zijn bij de onderhandelingen over de Gedragscode in de Oost- en Zuid-Chinese Zee.
- Nederland blijf jaarlijks zeerecht cursussen aanbieden via Clingendael en NILOS gericht op capaciteitsversterking in ASEAN-landen. Nederland zal waar mogelijk aansluiten bij eigen regionale initiatieven en activiteiten op dit gebied.
- Met Australië en andere geïnteresseerde gelijkgezinde landen uit de regio zal Nederland overleggen over ontwikkelingen in de Zuid-Chinese Zee.
- Samen met Singapore zal Nederland een op capaciteitsopbouw gericht cyberdialoog organiseren voor experts uit de ASEAN-landen die betrokken zijn bij VN-onderhandelingen over internationale afspraken over vrijwillige, niet-bindende gedragsnormen voor staten en de ontwikkeling van een stelsel van vertrouwenwekkende maatregelen voor het digitale domein.
- Nederland blijft cursussen aanbieden op het gebied van cybercapaciteitsopbouw in ASEAN-landen, onder andere op het gebied van internationaal recht in het digitale domein.

<u>Duurzame connectiviteit</u>.

- Nederland zal zich binnen het kader van de EU-connectiviteitsstrategie richten op digitale connectiviteit (*Digital Strategy*), met een breed scala aan onderwerpen van cyberveiligheid en internetregulering tot innovatie, kunstmatige intelligentie, e-commerce, data-transfer over grenzen, privacy en digitale soevereiniteit van landen.
- Nederland zal zich ook aansluiten bij EU-initiatieven ter versterking van de strategische soevereiniteit (i.h.b. actuele discussies over een balans tussen diversificatie van productie- en waardeketen en versterking van mondiale en multilaterale systemen voor vrijhandel) en de uitvoering van de Green Deal op internationaal niveau, in samenwerking met gelijkgezinde partners in de regio.

<u>Wereldwijde uitdagingen: klimaat en SDG's</u>.

- Nederland zal samenwerking op het gebied van klimaat en SDG's verder verdiepen en uitbreiden waar mogelijk, inclusief met de SIDS.
- Nederland zal nauwer samenwerken met landen in de regio voor de bevordering van ambitieus internationaal en nationaal klimaatbeleid om klimaatdoelstellingen te halen.
- Nederland zal inzetten op bevordering van groene en duurzame energieoplossingen om zo de energietransitie te bevorderen.